

Operní panorama Heleny Havlíkové (343) – V Ostravě straší, ale nebojte se!

[Helena Havlíková](#), 04.11.2021 0:20

<https://operaplus.cz/operni-panorama-heleny-havlikove-343-v-ostrave-strasi-ale-nebojte-se/?pa=1>

<https://operaplus.cz/operni-panorama-heleny-havlikove-343-v-ostrave-strasi-ale-nebojte-se/?pa=2>

<https://operaplus.cz/operni-panorama-heleny-havlikove-343-v-ostrave-strasi-ale-nebojte-se/?pa=3>

Repertoár Národního divadla moravskoslezského obohatila komická opera Jaroslava Kříčky *Bílý pán aneb Těžko se dnes duchům straší* v hudebním nastudování Davida Švece a v režii Ondřeje Havelky. V Ostravě tak nápaditě znovuobjevili operu, z níž se po inscenačním boomu v sérii zahraničních provedení na počátku 30. let minulého století stalo jen slovníkové heslo.

Témata: [Anna Nitrová](#) [David Švec](#) [Denisa Bílá](#) [Dominika Škrabalová](#) [Doubravka Součková](#) [Jana Horáková](#) [Levicová Jana](#) [Zbořilová Jiří](#) [Hájek Jiří](#) [Nekvasil Josef](#) [Moravec Marek](#) [Gurbaľ Martin](#) [Černý Martin](#) [Gurbaľ](#) Národní divadlo moravskoslezské [Ondřej Havelka](#) [Petr Kasnar](#) [SEZ Václav Čížek](#) [Václav Morys](#)

Jaroslav Kříčka: *Bílý pán aneb Těžko se dnes duchům straší*, Národní divadlo moravskoslezské, premiéry 28. a 30. října 2021 (zdroj Národní divadlo moravskoslezské)

Jaroslav Kříčka (1882–1969), jehož dílo je za téměř sedmdesát let jeho uměleckého působení velmi rozsáhlé a rozmanité, zůstává dnes v povědomí diváků hlavně díky svým

zpěvohrám pro děti (*Ogaři ze života valašských dětí se zlidovělým Bábínčiným maršovským valčíkem*, *Dobře to dopadlo aneb Tlustý pradědeček*, *lupiči a detektivové* na libreto Karla Čapka, *Král Lávra* podle Karla Havlíčka Borovského). Operní soubory se tu a tam vracejí k jeho vánoční zpěvohře *České jesličky* podle českých lidových vánočních her a národních koled (z roku 1936, premiéra v roce 1949 v Divadle 5. května). Po dokončení *Zahořanského honu* se v 50. letech minulého století několik divadel ujalo této hudební komedie podle povídky Aloise Jiráska a popularitu z ní získaly *Zastaveníčko letní noci* a *Myslivercký valčík*.

Občas se objeví Křičkova opereta *Tichý dům* podle námětu z *Malostranských povídek* Jana Nerudy a loutkové soubory využívají jeho malou zpěvohru *Psaníčko na cestách* podle *Pošťácké pohádky* Karla Čapka. Jen málokdo ví, že Jaroslav Křička je autorem hudby k prvnímu dílu animované pohádky o krtečkovi Zdeňka Milera *Jak krtek ke kalhotkám přišel*. A dirigent a skladatel Jan Kučera v roce 2010 zrekonstruoval a nahrál Křičkovu (a Nedbalovu) hudbu k němému historickému filmu *Svatý Václav* z roku 1930.

Paradoxně Křičkova nejslavnější opera – *Bílý pán aneb Těžko se dnes duchům straší* (op. 50) – upadla po neuvěřitelném boomu 30. let do zapomnění, ať už v důsledku historických událostí nebo ji postihl osud mnoha hudebních děl z tohoto období, která na své znovuobjevování teprve čekají. Tu smrt' inscenací druhé upravené verze po premiéře v roce 1931 v Breslau (Vratislavi) v Novém německém divadle (1932), Lipsku (1932), Ostravě (1932), Vídni (1932), pražském Národním divadle (1933), Antverpách (1934) a Plzni (1937) připomínají dobové fotografie v informačně hutně zpracovaném programu k inscenaci včetně libreta upraveného podle režijního a dramaturgického záměru ostravské inscenace.

Jaroslav Křička: *Bílý pán aneb Těžko se dnes duchům straší*, Národní divadlo moravskoslezské, premiéry 28. a 30. října 2021 (zdroj Národní divadlo moravskoslezské)

O to záslužnější je nynější ostravské nastudování. Ředitel ostravského divadla **Jiří Nekvasil** měl v plánu připomenout *Bílého pána* už během svého působení ve Státní opeře Praha v zamýšleném triptychu oper 20. let s prvky dobové taneční hudby, z něhož tehdy stihl objevit ve světové premiéře operu Emila Františka Buriana *Bubu z Montparnassu* (premiéra 1999) a připomenout *Vojáka a tanečnici* Bohuslava Martinů (premiéra 2000).

Kříčkova opera *Bílý pán* je typickým „dítětem“ své doby. Ostatně sám Kříčka k ní poznamenal: „*Nenapadá mi poučovat a hrát si na vynálezce.*“ Stylový kvas v operách meziválečného období nastiňuje alespoň letmý (a nutně zjednodušující) náhled: zatímco Puccini uzavírá své dílo *Triptychem a Turandot*, Richard Strauss setrvává u pozdního romantismu, sedmdesátník Janáček chrlí své vrcholné dramaticky zhuštěné opery, inspiraci ve španělské lidové hudbě nachází Manuel de Falla, Schönberg a Berg hledají východisko v dodekafonii. Darius Milhaud provokuje sedmiminutovými operami a jeho druhové z Pařížské šestky – Arthur Honegger a Francis Poulenc – se ve svém vzdoru proti wagnerismu a impresionismu na satiru vydali různými cestami.

Na grotesku s fantaskními rysy v operách zacílili Sergej Prokofjev (*Láska ke třem pomerančům*) a Dmitrij Šostakovič (*Nos*), který se pak za velké sociální hudební drama *Lady Macbeth Mcenského újezdu* ocitl v klatbě formalismu. Stravinskij po příklonu k folklorismu prochází neoklasickým obdobím, zatímco revolucionář Paul Hindemith se pokorně vrací k tradici svým *Cardillacem*. V poválečné euforii jsou jazzem okouzleni Maurice Ravel, Bohuslav Martinů i George Gershwin. V kombinaci s civilistickými náměty ze současného života v operách Ernsta Křenka a Kurta Weilla se pro tuto antiromantickou revoltu s ideály Nové věcnosti vžilo označení *Zeitoper*. U nás dozníval pozdní romantismus v dílech Vítězslava Nováka (*Lucerna*), nástup moderny s harmonickou uvolněností se hlásil například operami *Honzovo království* Otakara Ostrčila nebo *Bratři Karamazovi* Otakara Jeremiáše, zatímco se Alois Hába uchýlil k mikrointervalům, Emil František Burian jako komponující divadelník k voicebandu a podobně jako Kříčka k jazzu, Jaromír Weinberger s úspěchem vsadil na české lidové muzikantství ve *Švandovi dudákovi* a Pavel Bořkovec tíhl k neoklasicismu.

Právě multi-stylová i multi-žánrová křížovka je princip, na kterém Kříčka svého *Bílého pána* vystavěl, jak je zřejmé hned z pestrého pasticcia rozsáhlé předehry s kontrastním sledem hudebních a tanečních čísel opery. Kříčka spojil romantickou operu s folklorem, taneční hudbou 20. let a poevropštěnou verzí amerického jazzu. Smetanovské milostné árie a duety doplňuje česká lidová písnička v kombinaci s revuálním stylem vaudevillových šlágrů a tanečními rytmy foxtrotu, one-stepu či black-bottomu. Tomu odpovídá i instrumentace, v níž symfonický orchestr doplňují saxofony, banjo a souprava bicích, ale i „nástroje“ pro konkrétní zvuky – vichrostrój, bedna na zlověstné rány v nočním zámku, mechanický psací stroj s přesně vypsány úhozy pro údery a posuvník, zvuk parní lokomotivy navozují bicí. Mísení zpěvu a mluvené řeči žánrově staví *Bílého pána* na pomezí opery a operety s prvky kabaretu.

Tahle Kříčkova koláž (dle dobové stati Mirko Očadlíka „*operetní všehochut*“ a „*nehodnotný monstrózní útvar*“) ale není samoučelná. Tvoří ji jakési stylové „leitmotivy“ postav a příběhu, který k takovému mixu přímo vybízí – povídka Oscara Wildea *Strašidlo cantervillské* (1887) se satirickým střetem anglického tradicionalismu a amerického pragmatismu: Americký vyslanec koupí starobylé anglické sídlo včetně odvěkého strašidla, jenže jeho rodina má z jeho kousků jen legraci, děti mu dělají naschvály, takže je to duch, který se nakonec začne bát, než ho z prokletí vysvobodí modlitbou vyslancova dcera a duch někdejšího vraha své

manželky může konečně spočinout na hřbitově.

Jaroslav Kříčka: Bílý pán aneb Těžko se dnes duchům straší, Národní divadlo moravskoslezské, premiéra 28. října 2021 (zdroj Národní divadlo moravskoslezské, foto Martin Popelář)

I když Kříčka zdaleka nebyl první, koho Wildeova povídka zaujala, s libretistou Janem Löwenbachem-Budínem, k němuž se s úpravami druhé verze přidal Max Brod, do předlohy razantně zasáhli a satiru vtipně adaptovali na české prostředí. Z anglického strašidla cantervillského udělali strašidlo satalické (ačkoli v Satalicích ve skutečnosti žádný zámek není, ale podle Kříčky se to dobře vyslovovalo). Přidali karikaturu praktik realitních makléřů i politiků a pro operní žánr příhodně posílili u Wildea jen vedlejší milostné téma, v adaptaci mezi majitelem zámku a vyslancovou půvabnou dcerou. A opět v duchu osvědčené operní tradice k hlavnímu páru vytvořili ještě pendant ve dvojici sluhů – černocha Boba a venkovského děvčete Andulky. Odlišnost mentalit tak střetem americké s tou českou se tak stala dalším vděčným zdrojem humoru.

Operu zahajuje scéna, v níž protřelý realitní makléř (jehož jméno ostravští inscenátoři příhodně upravili z Taštičky na Goldscheidera) čelí zájmu o koupi satalického zámku nejprve sebejistým poslancem (v ostravské úpravě se jmenuje Bureš), který se holedbá, že po pádu vlády sice ztratil svou důležitost ministra, ale jako člen Strany mírného pokroku v mezích zákona bude zase brzy u vesla. Existenci strašidla chce nechat prošetřit pozemkovým úřadem. Výhodnějším kupcem se ukáže být americký vyslanec Mr. Hollywood s rodinou, která je strašidlem jako žádoucí atrakcí nadšena.

Majitel zámku, hrabě Jiří, vzplane láskou k vyslancově dceři Elinoře. Když během ping-pongového matche rodina objeví na zámku údajně nevyčistitelnou krvavou skvrnu před pěti sty lety zavražděné hraběnky, vyslancův pubertální výrostek Cedrik ji okamžitě vyčistí patentovaným americkým přípravkem, který všichni adorují reklamním sloganem „Každou

kaňku čistí Clerk, pro domácnost pravý šperk!“. Jiří zatím lyrickou oslavou přírody a hospodářství marně dobývá srdce krásné Elinor, kterou takové citové výlevy vůbec nezajímají a těší se, jak americkým kamarádkám napíše o setkání s duchem. Tvrdí, že by si ho troufla i políbit. Nakonec ji přece jen zaujme česká lidová písnička. To černošskému sluhovi Bobovi a služebné Andulce jde sblížení mnohem snadněji. Zamilovaný Jiří se však nevzdává, rozhodne se využít odhodlání Elinor políbit ducha a o půlnoci se před ní zjeví coby strašidlo. Jeho převlek je ale odhalen, Elinor se cítí jeho léčkou oklamaná a Mr. Hollywood nařkne Jiřího z podvodu, když v zámku není „skutečný“ duch a chce zrušit kupní smlouvu.

Pak se ovšem duch hraběte Kazimíra ze Satalic opravdu zjeví. Jenže Mr. Hollywood mu sebere řetězy, jejichž řinčení ho vzbudilo. A pochvaluje si, jak ho – v podobě bílé hlavy v pendlovkách – věnuje Americkému národnímu muzeu. Na duchův nárek, že se ho nikdo nebojí, ani Bob a Andulka, reaguje Mrs. Hollywood léčivým čajem, který mu, v tu chvíli v podobě bezhlavého rytíře, lije přímo do useknutého krku. Nadšeně mu slibuje, že ho pozve na garden party celého diplomatického sboru. Elinor však požadavek ducha, aby ho vysvobodila polibkem od údělu strašení a on mohl spočinout na hřbitově, přece jen vyděsí. Zachránce je samozřejmě Jiří. Ukáže se, že stačí políbek Jiřího a Elinor a z ducha, zbaveného dávné kletby, zůstane jen hromádka popela. Bez strašidla ale amerického vyslance už zámek nezajímá a s patřičnou provizí ho od realitního makléře Goldcheidera může dostat poslanec, který je už opět ministrem.

V Ostravě našli pro *Bílého pána* skvělý inscenační tým i sólisty. Dirigent **David Švec** má muzikální cit pro střídání stylů v jejich revuální pestrosti a s multižánrovým instrumentářem orchestru vystihl ony stylové „leitmotivy“. Romantickým áriím Jiřího jako ze *Dvou vdov* dodal citový vzlet, svižné taneční rytmy provázely Cedrika i Boba, ke kterému se nadšeně přidá i Andulka a v kontrastu s lidovou prostotou písničky *Kdybych věděl, má Aničko* ze Sušilovy sbírky. Společně se sólisty si David Švec také výborně poradil se střídáním zpěvu a mluvené řeči. V tempech dodal inscenaci potřebný spád a vtíp. Bez znalosti Kříčkovy původní partitury těžko soudit, jestli by švih a rozpustilost této komické opery přece jen ještě neosvěžily další škrty.

Bílý pán je titul jako ušitý na míru **Ondřeji Havelkovi**. Tento režisér, scénárista, zpěvák, tanečník a stepař má na svém kontě celou řadu nápaditých operních režii (zejména opera Martina Smolky *Nagano, hokej v opeře* nebo brněnská *Prodaná nevěsta*, ale i filmová verze Gluckova *Orfea* v českokrumlovském zámku s Bejunem Mehtou v titulní roli) a jeho romantický thriller *Hastrman* získal čtyři České lvy. Kromě toho má Havelka ještě zkušenosti i s formou hudebních klipů a hlavně se jako zakladatel a šéf orchestru Melody Makers věnuje autentické interpretaci populární hudby období raného a vrcholného swingu třicátých let.

Základ dynamicky řešené scény **Martina Černého** tvoří točna se střídáním místností satalického zámku – jídelny, která poslouží i pro ping pongový match, knihovny, kde se zjevuje duch, a ložnic. Poetiku 30. let, jak ji známe z prvorepublikových filmů pro pamětníky, s půvabnou hravostí (nikoli však přísnou důsledností) navodily kostýmy **Jany Zbořilové**. A neobvyklým členem operního inscenačního týmu byl pro trikové efekty také kouzelník **Petr Kasnar**.

Jaroslav Kříčka: Bílý pán aneb Těžko se dnes duchům straší, Národní divadlo moravskoslezské, premiéry 28. a 30. října 2021 (zdroj Národní divadlo moravskoslezské)

Na tomto základě mohl Ondřej Havelka Kříčkovu hudební komedii rozehrát s přesně dávkovanou noblesou, satirou a ironií a roztančit ji foxtrotom i dalšími swingovými tanečními styly. Vtipně řešený byl ping pongový match (za zvuku *valse noble*, který přejde v kvapík), při němž míček vedl na drátě muž v pozadí (**Jiří Dvořák**), takže hráči mohli uplatnit ve stronzech, zrychleném nebo zpomaleném pohybu vítězné smeče nebo záludně falšované údery s přeskokováním míčku kolem síťky. A Mr. Hollywood se zabere do hry s takovou razancí, až skončí s rozraženým čelem. Inscenátoři se nenechali omezovat současnou hyperkorektností a Bobovi nepokrytě nalíčili blackface. S bledě nalíčenou tváří se zjevoval duch hraběte Kazimíra ze Satalic nejen v plné „parádě“ bílého rubáše s mečem, korunýřem a helmicí ozdobenou bílým chocholem, ale i jako hlava v pendlovkách nebo bezhlavý rytíř s hlavou v klíně. Doplnění všeho toho hemžení o filmové dotáčky se zdálo až nadbytečné.

Z premiéry bylo zřejmé, že David Švec i Ondřej Havelka pro své pojetí nadchli sólisty i sbor, kteří nejsou uvyklí operetním nebo muzikálovým produkcím s mluveným slovem a tanečním pohybem. **Josef Moravec** vystihl nesmělého, ale vytrvalého milence (s předobrazem Ladislava Podhájského ze *Dvou vdov*) a drobné zakolísání v tenorové výšce vzletného milostného vyznání bylo možné vyložit i jako podpora k charakteru této postavy. Objekt jeho toužení, dcera amerického vyslance Elinor, je další úspěšnou rolí ve strmé kariéře **Doubravky Součkové** – zvládla ji s šarmem i patřičnou dávkou feministické povýšenosti a jiskřivým sopránem. Subretní pendant k hlavní milenecké dvojici, služebnou Andulku a amerického černošského sluhu Boba, „vystříhli“ **Denisa Bílá** a **Václav Čížek** nejen s pěveckým i hereckým vtipem, ale i s muzikálově zvládnutými tanečními čísly.

V manželské dvojici amerických rodičů pojala **Jana Horáková Levicová** Mrs. Hollywood s groteskní nadsázkou energicky poručnické matinky (v noci s až triviálními naddimenzovanými natačkami), aniž využila komické nadsázky při zatížení češtiny

americkým přízvukem. S tím si naopak pohráł **Martin Gurbal'**, který svým basem dodal přiměřenou vážnost vyslanci s pragmatickým kalkulem byznysmena. **Jiří Hájek** obsáhl jak majestátní vstup Ducha hraběte Kazimíra s patetickou hamletovskou otázkou „*být či nebýt*“, tak nadsázku trpké deziluzi z toho, jak obtížné je strašit, když se nikdo nebojí. A po ukolébavce smrti s narůstajícím hrozivým naléháním na polibek od Elinory, který by ho zbavil povinnosti strašit, „zmizel“ s kýženou spásou ve spočinutí na hřbitově. Spektrum dalších výrazných typů obohatila **Anna Nitrová** o nadzřelého pubertálního výrostka Cedrika s bravurním čistícím songem ve stylizaci black-bottomu, **Václav Morys** o povýšeného hamišného poslance nebo **Marek Gurbal'** o majitele realitní kanceláře, který za poníženou loajalitou jen chabě skrývá vlastní prospěch. Snad jen **Dominika Škrabalová** se nechala příliš unést afektovaností Kastelánky hájící před vpádem Američanů tradici zámku.

Jak si Ondřej Havelka přál, z inscenace skutečně dýchá pohoda prvorepublikových filmů pro pamětníky. Inscenátorům se podařilo vybalancovat křehké hranice mezi červenou knihovnou, revuální pestrostí stylů a „vznešenou“ operou. I když se z *Bílého pána* Jaroslava Křičky nejspíš nestane repertoárový titul i v dalších divadlech, Národnímu divadlu moravskoslezskému v čele s jeho ředitelem Jiřím Nekvasilem patří poděkování, že tuto operu připomněli, navíc v tak výborném provedení. A ukázali, s jakou nápaditostí se česká hudba na přelomu 20. a 30. let i prostřednictvím Jaroslava Křičky důvtipně vyrovnávala s multižánrovým kvasem meziválečné doby. Taková „výprava“ do tohoto období historie české opery zajímavě nastavuje zrcadlo i současným pokusům operních tvůrců reagovat na „tep doby“ dnes.

Jaroslav Křička: Bílý pán aneb Těžko se dnes duchům straší

Hudební komedie o dvou dějstvích z roku 1929

Národní divadlo moravskoslezské, premiéry 28. a 30. října 2021.

Hudební nastudování David Švec, režie Ondřej Havelka, scéna Martin Černý, kostýmy Jana Zbořilová, autor trikových efektů Petr Kasnar, sbormistr Jurij Galatenko, dramaturgie Juraj Bajús.

Osoby a obsazení:

*Mr. Hollywood, americký vyslanec – **Martin Gurbal'** /David Nykl, Mrs. Hollywood, jeho paní – **Jana Horáková** Levicová/Jana Hrochová, Elinor, jejich dcera – Soňa Godarská/**Doubravka Součková**, Cedrik, jejich syn – Markéta Cukrová/**Anna Nitrová**, Jiří, hrabě ze Satalic – **Josef Moravec**/Juraj Nociar, Duch hraběte Kazimíra ze Satalic – **Jiří Hájek**/Tadeáš Hoza, Poslanec, ex-ministr – **Václav Morys**/Vít Nosek, Goldscheider, majitel realitní kanceláře – **Marek Gurbal'**/Martin Štolba, Kastelánka – Monika Jägerová / **Dominika Škrabalová**, Andulka, komorná – Ivana Ambrúsová/**Denisa Bílá**, Bob, americký sluha/Hlas za scénou – **Václav Čížek**, Starosta Satalic – **Aleš Burda**/Petr Němec, Poslanec (Sedlák) – **Filip Kasztura**/Tomáš Krpec, Provinční novinář – Vlastimil Nitschmann/**Petr Urbánek**, Sluha – Vít Habernal/**Aleš Pirnos**, Pingpongový míček – Jiří Dvořák*
Sbor a orchestr opery NDM.

Obsazení první premiéry zvýrazněno tučným písmem.